

УДК 636.085.55 (477)

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ КОМБІКОРМОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Нікішина О.В.

Ідентифіковано вектори реалізації національних інтересів у розрізі їх економічної, соціальної та екологічної складових на ринку комбікормової продукції. Обґрунтовано стратегічні напрями сталого розвитку інтегрованого ринку комбікормів у секторному розрізі. Розроблено комплекс регуляторних заходів, орієнтованих на ефективне використання сировинного, виробничого та експортного потенціалів ринку.

Постановка проблеми. В умовах транзитивної економіки першочерговим завданням держави є забезпечення ефективного функціонування інтегрованих товарних ринків, що мають потужний нереалізований потенціал сталого розвитку. Україна володіє потужним сировинним, виробничим, трудовим і експортним потенціалом для виробництва високоякісної комбікормової продукції (далі – КП) із власної екологічно чистої сировини, однак ефективність його використання залишається перманентно низькою. В умовах активного експорту сировинних ресурсів (кукурудзи, соняшникового шроту), зменшення виробництва високобілкових бобових культур, імпорту преміксів і білково-вітамінних добавок (далі – БВД), незалежні спеціалізовані підприємства виробляють КП посередньої якості, незбалансовану за білковим, амінокислотним і вітамінним складом, із високими коефіцієнтом конверсії корму та собівартістю, орієнтовану лише на внутрішній ринок. Як наслідок, рівень завантаження потужностей незалежних підприємств варіює в межах 20-40 %.

Тенденція зростання сировинного експорту за рахунок скорочення фуражного зернового споживання поступово руйнує виробничий потенціал ринків насіння, зерна, комбікормів, генеруючи низку структурних і фінансових деформацій відтворювальних процесів у системі суміжних ринків. Водночас вектори державного впливу концентруються переважно на розробці недосяжних програм розвитку ринку, питаннях реєстрації і сертифікації КП та її компонентів, оминаючи регуляторні механізми відновлення внутрішнього попиту на комбікорми та стимулювання експорту продуктів зернопереробки із високою доданою вартістю. Відповідно, постає необхідність у розробці стратегічних

напрямів сталого розвитку українського ринку КП, орієнтованих на рівноважний розвиток системи суміжних до комбікормового ринків.

Аналіз досягнень та публікацій. Питання контурного аналізу тенденцій і головних параметрів розвитку ринку КП висвітлені в працях учених А. О. Бабич, І. В. Камінського, О. А. Козаченко, І. О. Кузнецової, В. Л. Перегуди, П. Т. Саблука, Л. М. Худолій, О. Ярославського, аналітиків А. Овдієнко, О. Прядко та ін. Однак в існуючих дослідженнях, сфокусованих передусім на маркетинговому аналізі ринку, відсутні секторний аналіз ВП у системі суміжних ринків, оцінка результативності діючих механізмів державного регулювання комбікормового ринку, обґрунтування стратегічних орієнтирів його розвитку в контексті реалізації національних інтересів, що визначило мету даного дослідження.

Мета статті – розробка стратегічних напрямів сталого розвитку українського ринку КП – окреслила низку завдань:

- оцінка векторів реалізації національних інтересів на ринку;
- аналіз виконання програм розвитку комбікормового ринку;
- розробка комплексу регуляторних заходів, орієнтованих на реалізацію стратегічних завдань держави у секторах інтегрованого ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до теорії відтворювального циклу та методології секторного аналізу інтегрованих товарних ринків [1, 2], структуру українського ринку КП можна представити як сукупність чотирьох взаємопов'язаних секторів відповідно стадіям утворення, подальшої трансформації та споживання споживчих властивостей товару, а саме: сировинного, виробничого, інфраструктурного та споживчого. Український ринок комбікормової продукції є чотирьохсекторним *інтегрованим ринком*, тобто ринком із врівноваженим балансом міжсекторного виробництва, коли товар виробляється із власної сировини (сектор 1) і майже повністю споживається на внутрішньому ринку (сектор 4). Державні ринки зерна та насіння зернових культур є нижньосуміжними ринками по відношенню до релевантного ринку комбікормів, оскільки зерно є вхідним ресурсом для виробництва КП. Зернова складова у структурі повнораціонних комбікормів досягає 65-70 %. Ринок продукції тваринництва по відношенню до релевантного ринку є пов'язаним ринком і головним споживачем комбікормової продукції [3].

Ємність комбікормового ринку у 2013 р. склала 7047 тис. тонн, збільшившись порівняно з 2005 р. на 66,8 % за рахунок зростання обсягів виробництва та імпорту товарів (на 65,9 % та 61 % відповідно). За аналізований період обсяги експорту продукції зменшилися вдвічі і досягли в 2013 р. 19,9 тис. т (0,29 % від обсягів виробництва), обсяги імпорту динамічно зростають і досягають 2,42 % від загальнодержавного випуску. Ступінь відкритості релевантного ринку у звітному періоді склав 2,37 %, зменшившись порівняно з 2005 р. на 0,08 % (таблиця 1).

За результатами проведеного секторного аналізу ринку [3] автором ідентифіковано фактичний і бажаний вектори реалізації національних інтересів на інтегрованому ринку КП. Національні інтереси державного

комбікормового ринку органічно пов'язані з інтересами ринку продукції тваринництва і визначаються триєдністю економічної, соціальної й екологічної їх складових. *Економічна* складова національних інтересів передбачає забезпечення доходності та ефективності функціонування українського комбікормового ринку, *соціальна* складова орієнтована на досягнення продовольчої незалежності держави за групою продуктів тваринного походження, *екологічна* – на виробництво екологічно чистої та безпечної КП (таблиця 2). Головною причиною різної спрямованості бажаного та фактичного векторів реалізації національних інтересів є недосконалість діючих методів державного регулювання ринку КП.

Таблиця 1

Ємність і ступінь відкритості українського ринку комбікормової продукції, тис. тонн*

Показники	Роки							2013 р. у % до 2005 р.
	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
1. Виробництво	4160	5850	5900	6100	6500	6600	6900	165,9
2. Імпорт	103,5	136,1	120,2	135,4	140,1	153,9	166,7	161,0
<i>у % до виробництва</i>	<i>2,49</i>	<i>2,33</i>	<i>2,04</i>	<i>2,22</i>	<i>2,16</i>	<i>2,33</i>	<i>2,42</i>	<i>X</i>
3. Експорт	37,8	35,1	6,4	8,6	13,3	15,7	19,9	52,8
<i>у % до виробництва</i>	<i>0,91</i>	<i>0,60</i>	<i>0,11</i>	<i>0,14</i>	<i>0,21</i>	<i>0,24</i>	<i>0,29</i>	<i>X</i>
4. Ємність ринку (1+2-3)	4226	5951	6014	6227	6627	6738	7047	166,8
5. СВП, % (2/4)	2,45	2,10	2,26	1,93	2,11	2,28	2,37	<i>X</i>

*Розраховано за даними Державної служби статистики України та Державної митної служби України [4, 5]

Порівняльний аналіз прогнозованих відповідними Програмами розвитку комбікормового ринку базових показників із їх фактичними значеннями свідчить про 50 %-ве досягнення запланованих показників. Так, Програмою розвитку виробництва та ринку комбікормів №275 від 12.08.2003 р. передбачено у 2007 р. наростити обсяги комбікормового виробництва до 9000 тис. т, відсоток досягнення запланованих показників склав 55 %; національним проектом «Відроджене скотарство» передбачено у 2015 р. використати 1,18 млн. т комбікормів, у 2012 р. фактичні обсяги споживання КП молочним скотарством склали 42,4 % від плану (таблиця 3). 100 %-ве досягнення цільових показників характерно для зерна (92 %) та яєць (112,4 %) у межах Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р., водночас фактичні обсяги виробництва м'яса і молока у 2012 р. склали 43 % і 57 % від запланованих показників. Проведений порівняльний аналіз наочно свідчить про декларативність положень програмних документів, їх розбіжність із практикою та відсутність чіткої стратегії розвитку комбікормового ринку.

Головними законодавчими документами, що регулюють діяльність суб'єктів внутрішнього ринку КП, є Закони України «Про ветеринарну медицину» №2498-ХІІ від 25.06.1992 р., «Про безпечність і якість харчових продуктів» №771/97 від 23.12.1997 р., «Про Митний тариф України» №584-VII, а також Положення про державну реєстрацію кормових добавок, преміксів та готових кормів № 1349 від 21.11.2007 р., Положення про затвердження Порядку видачі сертифікату якості зерна та продуктів його переробки №848 від 23.07.2009 р.

Таблиця 2

Вектори реалізації національних інтересів на українському ринку КП
[авторська розробка]

Складові інтересів	Бажаний вектор реалізації	Фактичний вектор реалізації
1. Економічна: забезпечення доходності та ефективності функціонування українського ринку КП	Зростання податкових надходжень до бюджету від суб'єктів різних секторів ринку Забезпечення конкурентоспроможності української КП, преміксів і БВД на внутрішньому та зовнішньому ринках Зміна сировинної орієнтації українського агроекспорту	Зменшення податкових надходжень в результаті скорочення обсягів виробництв незалежних заводів Розвиток «тіньового» субсектору Домінуючий експорт сировинних ресурсів за одночасного імпорту дороговартісних преміксів і БВД
2. Соціальна: продовольча незалежність держави за групою продуктів тваринного походження	Фізична та економічна доступність продуктів тваринного походження для всіх соціальних груп населення Імпортозаміщення м'яса і м'ясних продуктів, стимулювання їх власного виробництва Створення додаткових робочих місць у виробничому та споживчому секторах комбікормового ринку	Імпорт м'яса та субпродуктів Зменшення поголів'я тварин, обсягів споживання комбікормів для ВРХ Скорочення робочих місць, соціальних відрахувань збитковими комбікормовими заводами
3. Екологічна: виробництво екологічно чистої та безпечної КП	Висока якість, екологічна чистота та безпека комбікормової продукції Її відповідність європейським стандартам Збалансованість компонентів КП за білковим, амінокислотним, вітамінним складом	Посередня якість і висока ціна КП Наявність фальсифікованих кормів (особливо для свиней і ВРХ) Незбалансованість комбікормів за компонентами, високий коефіцієнт конверсії корму

*Узагальнено автором за даними відповідних Програм та Державної служби статистики України [5, 6]

Підтвердженням недосконалості діючої законодавчої бази є відсутність базового Закону «Про корми», гармонізованого із міжнародними стандартами, який визначає організаційно-правові засади виробництва та обігу кормів. *Законопроект «Про корми» №11349* від 16.10.2012 р., підготовлений експертною групою на основі аналогічних законів Німеччини і Чехії та специфіки українського ринку, у першому читанні 02.11.2012 р. було відхилено [7]. У законопроекті чітко виписані базові терміни, що відсутні у Законі «Про ветеринарну медицину», акцентовано увагу на екологічних нормах і термінах («безпечні корми», «небезпечний фактор», «небезпечні корми», «гігієна кормів»), які корелюють із положеннями Регламенту ЄС №767/2009 від 13. 07. 2009 р. «Про продаж та використання кормів» [8].

Таблиця 3

Порівняльний аналіз прогнозованих і досягнутих показників програмних документів*

Програми розвитку	Прогнозовані параметри	Досягнуті параметри
1. Програма розвитку виробництва та ринку комбікормів до 2007 р., Наказ Мінагрополітики України №275 від 12.08.2003 р.	У 2007 р. обсяги виробництва комбікормової продукції складуть 9000 тис. т., у т.ч. переробка із давальницької сировини – 4000 тис. т	Фактичні обсяги виробництва комбікормів у 2007 р. склали 4950 тис. т (див. табл. 6). % досягнення запланованих показників – 55 %.
2. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р., Постанова КМУ №1158 від 19.09.2007 р.	Прогнозовані обсяги 2015 р.: 1) зерно – 50 млн. т; 2) м'ясо – 5,1 млн. т; 3) молоко – 20 млн. т; 4) яйця – 17 млрд. шт.	Фактичні обсяги 2012 р.: 1) зерно – 46 млн. т (92 %); 2) м'ясо – 2,2 млн. т (43 %); 3) молоко – 11,4 млн. т (57 %); 4) яйця – 19,1 млрд. шт. (112,4%).
3. Національний проект «Відроджене скотарство»	Прогнозований обсяг забезпечення кормами галузі молочного скотарства у 2015 р. 5,54 млн. т, з них КП – 1,18 млн.т.	Фактичні обсяги споживання комбікормів молочним скотарством склали у 2012 р. приблизно 0,5 млн. т (42,4 %).

*Узагальнено автором за даними відповідних Програм та Державної служби статистики України [5, 6, 9].

Головним нововведенням, передбаченим законопроектом № 11349, є безоплатна державна реєстрація потужностей (споруд, обладнання, транспортних засобів), які оператори ринку використовують на будь-якій стадії виробництва та/або обігу кормів (ст. 13-14). Передбачено безстроковість експлуатаційного дозволу (сьогодні – до п'яти років) та присвоєння реєстраційного номеру потужностям, на які видано експлуатаційний дозвіл. Ще одним нововведенням є обов'язок оператора ринку, який має намір припинити виробництво або змінити вид кормів, подати повідомлення встановленої форми Державній ветеринарній та фітосанітарній інспекції (ст. 13). Законопроект № 11349 визначає вимоги

до виробництва та обігу кормів (ст. 18), їх маркування і пакування (ст. 19-20), вимоги до гігієни КП (р. V), належної практики годування тварин (р. VI) [7].

Впровадження законопроекту «Про корми» у практику генерує як позитивні, так і негативні наслідки. До очікуваних позитивних наслідків слід віднести прозорість регулювання організаційно-правових основ виробництва, експорту, імпорту, маркування, пакування, транспортування, зберігання і введення в обіг кормів, кормових добавок і преміксів, підвищення їх якості та безпечності, скорочення обсягів фальсифікованої продукції на ринку, захист виробників якісної КП. Негативними наслідками реалізації законопроекту № 11349 може бути зростання цін вітчизняних комбікормів та їх компонентів, зменшення обсягів виробництва, скорочення кількості малих і середніх виробників, значні вартість і тривалість реєстраційних процедур. Водночас даний законопроект, гармонізований із європейськими стандартами, є необхідним заходом на шляху забезпечення конкурентоспроможності української КП на зовнішніх ринках.

Для реалізації національних інтересів, спрямування фактичного вектору їх реалізації у бажане русло (див. табл. 2) нами обґрунтовано стратегічні напрями розвитку комбікормового ринку у відповідності до пріоритетів національної агропродовольчої політики, серед яких: (1) пріоритет економічних інтересів держави як носія інтересів суспільства, нації; (2) стимулювання виробництва доданої вартості товарів у системі суміжних до комбікормового ринків (насіння зерна, зернових культур, тваринницької продукції); (3) стимулювання експорту КП, скорочення обсягів імпорту білкової сировини, преміксів, комбікормів; (4) урівноваженість міжсекторних товарних і фінансових балансів ринку. Стратегічні напрями розвитку ринку КП та вектори регуляторних заходів, орієнтовані на їх реалізацію, представлено в таблиці 4.

Рівноважний розвиток відтворювальної системи суміжних до комбікормового ринків передбачає налагодження тісних зв'язків, з одного боку, між виробниками КП та зернофуражних культур, білкової сировини, преміксів і БВД, з іншого, між комбікормовими підприємствами та виробниками продукції тваринництва, птахівництва, рибництва із дотриманням базового принципу збалансування економічних інтересів ринкових суб'єктів. Завдання держави полягає у налагодженні товарно-фінансово-інформаційних потоків у системі суміжних ринків шляхом реалізації низки системних взаємопов'язаних регуляторних заходів, контролю їх ефективності та глибини впливу на ВП з позицій досягнення національних інтересів та пріоритетів агропродовольчої політики. Загалом потенційні заходи можна розділити за секторами ринку.

Таблиця 4

Головні стратегічні напрями розвитку українського ринку КП та регуляторні заходи, орієнтовані на їх реалізацію [авторська розробка]

<i>Стратегічні завдання</i>	<i>Вектори регуляторних заходів</i>
<p>Сировинний сектор: 1. Забезпечення комбікормових підприємств високоякісною екологічно чистою білковою сировиною вітчизняного виробництва за оптимальними цінами 2. Раціональне використання природних кормових ресурсів 3. Налагодження українського виробництва преміксів і БВД за передовими технологіями</p>	<p>Фінансування селекційних розробок щодо створення адаптивних високопродуктивних сортів і гібридів бобових культур кормового спрямування Стимулювання виробництва фуражних бобових культур із заданими параметрами якості Налагодження прямих довгострокових зв'язків між виробниками комбікормів, зерна, білкової сировини, преміксів та БВД (за активної участі Аграрного фонду, профільних об'єднань)</p>
<p>Виробничий сектор: 1. Диверсифікація каналів збуту українських комбікормів 2. Забезпечення конкурентоспроможності української КП: 2.1. Підвищення якості продукції, зміна її компонентного складу, зменшення коефіцієнту конверсії корму 2.2. Диверсифікація асортименту КП, розвиток вторинного виробництва комбікормів</p>	<p>Розвиток державного каналу реалізації комбікормів Налагодження прямих довгострокових зв'язків між виробниками комбікормів та їх споживачами (за участі Аграрного фонду, профільних об'єднань) Пріоритетне включення незалежних комбікормових підприємств, що виробляють якісну конкурентоспроможну продукцію із вітчизняної сировини, до участі у державних програмах щодо розвитку ринку зерна, тваринницької продукції</p>
<p>3. Інфраструктурний сектор: 1. Поетапна виважена політика імпортозаміщення преміксів і БВД 2. Зростання експорту вітчизняних преміксів і КП із високою доданою вартістю</p>	<p>Часткова компенсація незалежним підприємствам вартості міжнародної сертифікації виробництва комбікормів та їх інгредієнтів Підвищення ставок імпортного мита для преміксів з 2 % до 20 % Ефективна діяльність Союзу кормовиробників України, ПАТ «ДПЗКУ»*</p>
<p>4. Споживчий сектор: Максимально повне забезпечення населення України продукцією тваринництва власного виробництва</p>	<p>Розвиток великотоварного виробництва продукції тваринництва Стимулювання використання комбікормів на підприємствах у межах державних програм</p>

*ДПЗКУ – Державна продовольчо-зернова корпорація України

У сировинному секторі головним стратегічним завданням є забезпечення комбікормових підприємств високоякісною сировиною вітчизняного виробництва за оптимальними цінами, налагодження випуску преміксів і БВД за передовими технологіями (див. табл. 4). У даній площині вектори регуляторних заходів доцільно спрямувати на фінансування селекційних розробок щодо створення високопродуктивних

сортів і гібридів бобових культур, стимулювання виробництва із вітчизняного насінневого матеріалу зернофуражних культур із заданими параметрами якості. Ведення інтенсивного і економічно ефективного тваринництва передбачає використання збалансованих кормів, що обумовлює необхідність розвитку виробництва зерна з високими показниками енергетичної та протеїнової поживності, значний рівень яких міститься у зернобобових культурах. Низька якість корму обумовлює високий рівень конверсії кормів. Так, у США витрати концентрованого корму на 1 кг приросту ваги свиней складають 3-4 кг., в Україні у 1990 р. вони досягали 7,7 кг, у 2001 р. – 11 кг, сьогодні – 7-8 кг [10].

У виробничому секторі головними стратегічними завданнями держави є диверсифікація внутрішніх збутових каналів, освоєння зовнішніх ринків збуту української КП, забезпечення її конкурентоспроможності за рахунок підвищення якості продукції, зміни компонентного складу комбікормів, розширення асортименту. У структурі українських комбікормів зернова сировина складає 65-70 %, водночас у США цей показник досягає 50-60 %, Франції – 40-45 %, Німеччині – 30-31 %, Голландії – 25-28 % [10]. Зміну компонентного складу вітчизняних комбікормів доцільно здійснювати за двома напрямками: (1) підвищення у структурі зернової сировини частки високобілкових бобових культур (з 2 % до 16 %) за одночасного скорочення частки пшениці (з 35-40% до 20-21 %); (2) нарощування частки продуктів переробки. Диверсифікація асортименту передбачає реалізацію не тільки готових комбікормів, але й окремих їх компонентів за різними напрямками потреб цільових споживачів. Сільськогосподарські підприємства можуть самі виготовляти вторинні комбікорми з власної зернової сировини за наявності преміксу та БВД. Досвід розвинених країн свідчить про успішний розвиток виробництв *вторинних комбікормів*. У США частка вторинних комбікормів, виготовлених фермерськими господарствами, складає 40 % від загального випуску [10].

Диверсифікація внутрішніх збутових каналів реалізації вітчизняної КП може здійснюватися шляхом розвитку *державного каналу*. Його функціонування передбачає здійснення Аграрним фондом фінансово-товарних інтервенцій комбікормової продукції, що виготовлена із *власної сировини* (зернової, білкової, преміксів і БВД) незалежними спеціалізованими комбікормовими підприємствами. Фінансові інтервенції передбачають закупівлю збалансованої КП Аграрним фондом у незалежних виробників за ринковими цінами, товарні – поставку вітчизняних комбікормів (за собівартістю), виготовлених із власної сировини, виробникам тваринницької продукції, наприклад, молочарським кооперативам у межах національного проекту «Відроджене скотарство». Організація фінансово-товарних інтервенцій Аграрного фонду на ринку КП дозволить вирішити триєдине завдання: (1) урізноманітнити внутрішні збутові канали, зменшити залежність виробників комбікормів від вертикально інтегрованих структур, наростити обсяги реалізації комбікормів господарствам населення; (2) підтримати розвиток молочарських кооперативів, сприяти впровадженню прогресивних технологій годівлі тварин, формуванню ефективного тваринництва; (3) активізувати товарно-фінансово-

інформаційні потоки з одного боку, між ринком КП та нижньосуміжними ринками зерна, білкової сировини та БВД, з іншого, між релевантним ринком і пов'язаними ринками продукції тваринництва, тобто підвищити ефективність використання ресурсного і виробничого потенціалів системи суміжних ринків, отримати вагомий приріст податкових і соціальних надходжень. Для ефективного функціонування державного каналу збуту КП важливо налагодити прямі довгострокові зв'язки між виробниками комбікормів, зерна, білкової сировини, преміксів, а також споживачами комбікормів; дане завдання доцільно покласти на Аграрний фонд і профільні об'єднання (див. табл. 4).

Слід відзначити, що у країнах Європейського Союзу діють програми субсидування виробництва комбікормів, які виготовляються переважно із власної сировини, при цьому комбікормові підприємства тісно пов'язані із фермами, що виробляють тваринницьку продукцію [10]. В Україні заходами стимулювання незалежних комбікормових підприємств до виробництва збалансованої КП із власної сировини можуть бути, по-перше, їх пріоритетне включення до участі у державних і регіональних програмах щодо розвитку суміжних ринків зерна і тваринницької продукції; по-друге, часткова компенсація таким підприємствам вартості міжнародної сертифікації виробництва комбікормів та їх інгредієнтів.

В *інфраструктурному секторі* релевантного ринку головними завданнями держави є реалізація поетапної політики імпортозаміщення преміксів шляхом підвищення ставок імпортного мита з діючих 2 % до 20 % (середня ставка імпортного мита для групи товарів УКТЗЕД 23 «Залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин»), стимулювання експорту вітчизняної КП та преміксів. Україна володіє потужним виробничим потенціалом для випуску як комбікормів, так і преміксів та БВД. Сьогодні функціонує 6 підприємств із виробництва преміксів загальною потужністю 143 тис. т щорічно [9], які здатні повністю задовольнити зростаючі потреби внутрішнього ринку (ємність субсектору преміксів складає близько 80 тис. т щорічно, при цьому 60-65 % товарів імпортується). Деякі підприємства, зокрема, корпорація «Укрзоветпромпочах» (філії ТОВ «Завод Екорм», Таращанський завод комбікормів і преміксів, Плахтянський завод преміксів і БВД), Новоукраїнський КХП, група компаній «Єдінство», завод NOVACOR організували виробництво екологічно безпечних і доступних за ціною преміксів і БВД, які за якістю не поступаються європейським дороговартісним товарам. Розширенню ринку збуту українських інгредієнтів КП та їх поетапному імпортозаміщенню можуть сприяти механізми стимулювання виробництва комбікормів із вітчизняних преміксів і БВД як необхідної умови участі комбікормових підприємств у державних програмах.

В умовах обмежених фінансових можливостей держави першочергову роль у сертифікації та просуванні вітчизняної КП на зовнішні ринки повинні відігравати профільні об'єднання виробників комбікормів, а також державний експортер зерна та продуктів зернопереробки ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України». У провідних країнах – експортерах КП ефективно функціонують об'єднання виробників комбікормів і їх інгредієнтів. Так,

Американська асоціація виробників комбікормів (AFIA), створена в 1909 р., об'єднує більше 500 підприємств [11]. Європейська федерація виробників комбікормів (FEFAC), заснована в 1959 р., сьогодні включає 24 національні асоціації. Обороти європейської комбікормової промисловості в 2013 р. склав 55 млрд. євро, обсяги виробництва КП – 140 млн. т, чисельність зайнятих – 110 тис. чоловік [12]. В країнах Євросоюзу діють національні асоціації виробників КП. Так, Рада кормовиробників Нідерландів (PDV) здійснює інспектування якості продукції, допомагає виробникам впроваджувати системи контролю якості і безпеки продуктів харчування всього виробничого ланцюга у відповідності до законодавства ЄС. PDV є недержавною організацією, володіє регуляторним правом і фінансується за рахунок внесків її членів-кормовиробників [13].

Українська асоціація «Союз кормовиробників України» (2008 р.) об'єднує 19 провідних виробників комбікормів, сукупна ринкова частка яких досягає 85-90%. Головною метою асоціації є захист на законодавчому рівні в органах влади інтересів кормовиробників [14]. Враховуючи передовий досвід функціонування Американської асоціації виробників комбікормів (AFIA) [11] та Європейської федерації виробників комбікормів (FEFAC) [12], доцільно розширити завдання та функції Союзу кормовиробників України, активізувати його діяльність стосовно просування вітчизняної продукції із високою доданою вартістю (КП, премікси і БВД) на зовнішні ринки збуту.

У споживчому секторі виконання завдання максимально повного забезпечення населення України продукцією тваринництва власного виробництва передбачає розвиток великотоварного виробництва продукції тваринництва, стимулювання використання комбікормів на підприємствах у межах державних програм. Наукою і практикою доведено, що КП забезпечує підвищення продуктивності тварин у середньому на 20-25% за одночасного скорочення витрат кормів на одиницю продукції на 10-15% [9]. Відтак, використання збалансованих комбікормів є однією з умов формування високопродуктивного тваринництва. Загалом розроблений комплекс регуляторних заходів (див. табл. 4) орієнтований на підвищення ефективності інтегрованого ринку КП, розширене відтворення ресурсів у його секторах, збалансований розвиток системи суміжних ринків. Слід підкреслити, що *підвищення ефективності функціонування внутрішнього комбікормового ринку*, поряд із забезпеченням високого рівня безпеки кормів та захисту громадського здоров'я, є одним із головних завдань Регламенту ЄС № 767/2009 «Про продаж і використання кормів» [8], що визначає цільовий напрям нової аграрної політики з урахування передового європейського досвіду.

Висновки. В ході проведеного дослідження було встановлено:

1. Український ринок комбікормової продукції є чотирьохсекторним інтегрованим ринком; його ємність у 2013 р. склала 7,05 млн. т, обсяги експорту та імпорту – 0,29% і 2,42% від загального виробництва, ступінь відкритості – 2,4%. У системі суміжних до комбікормового ринків нижньосуміжними постають ринки насіння зернових культур і фуражного зерна, пов'язаними є ринки продукції тваринництва та птахівництва.

2. Національні інтереси на ринку КП визначаються триєдністю економічної (забезпечення доходності та ефективності функціонування ринку), соціальної (продовольча незалежність держави за групою продуктів тваринного походження) та екологічної (виробництво екологічно чистої та безпечної продукції) складових.

3. Головними причинами різної спрямованості бажаного та фактичного векторів реалізації національних інтересів є недосконалість методів державного регулювання ринку КП, невиконання запланованих відповідними програмами цільових показників розвитку ринку, неприйняття базового закону «Про корми», гармонізованого із європейськими стандартами, відсутність механізмів стимулювання виробництва високобілкових бобових культур для внутрішньої переробки, виваженої політики імпортозаміщення преміксів, заходів стимулювання експорту товарів із високою доданою вартістю (КП, БВД і преміксів).

4. Головними стратегічними напрямами розвитку комбікормового ринку є такі: (1) у сировинному секторі – забезпечення комбікормових підприємств високоякісною сировиною вітчизняного виробництва за оптимальними цінами, налагодження випуску преміксів і БВД за передовими технологіями; (2) у виробничому – диверсифікація каналів реалізації КП за рахунок розвитку державного збутового каналу, підвищення конкурентоспроможності продукції; (3) в інфраструктурному – стимулювання експорту української КП, імпортозаміщення преміксів; (4) у споживчому – максимально повне забезпечення населення України продукцією тваринництва власного виробництва.

5. Проведені розрахунки свідчать [15], що за умови досягнення населенням України раціональних норм споживання м'ясних і молочних продуктів, приріст фуражного зернового використання складе 5,19 млн. т культур для додаткового виробництва 7,98 млн. т. збалансованих комбінованих кормів.

Прикладне значення авторських розробок визначається можливістю їх використання в ході розробки державних і регіональних програм розвитку комбікормового ринку, стратегії його сталого розвитку в умовах відкритої економіки, реформуванні діючого механізму державного регулювання та управління даним ринком. Перспективи подальших досліджень у даному напрямі полягають у розширенні комплексу прикладних регуляторних заходів та оцінці їх бюджетної ефективності на усіх рівнях відтворювальної системи суміжних до комбікормового ринків.

Література:

1. Лысюк В. М. Воспроизводственная функция товарных рынков / В. М. Лысюк. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2011. – 225 с.
2. Нікішина О. В. Моделирование відтворювальної структури інтегрованого ринку зерна та продуктів його переробки / О.В. Нікішина // Економіка харчової промисловості. – 2013. – №4 (20). – С. 33-42.
3. Нікішина О. В. Аналіз ринку комбікормової продукції в Україні /О.В. Нікішина // Товари і ринки. – 2014. – №2(18). – С. 40-52.

4. Офіційний сайт Державної митної служби України. Розділ «Митна статистика» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.customs.gov.ua/dmsu/control/cstat/> – 04.08.2014.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> – 04.08.2014.
6. Статистичний щорічник України за 2012 рік / За ред. О. Г. Осауленко. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2013. – 551 с.
7. Проект Закону України «Про корми». Реєстр. №11349 від 16.10.2012 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4/> – 07.08.2014.
8. Регламент ЄС № 767/2009 від 13 липня 2009 р. «Про продаж та використання кормів». Офіційний сайт Міністерства юстиції України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/> – 06.08.2014.
9. Національний проект «Відроджене скотарство». – К.: ДІА, 2011. – 44 с.
10. Використання біологічно активних речовин у світовій практиці виробництва комбікормів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vermis-group.com.ua/publ/> – 06.08.2014.
11. The official site of American Feed Industry Association (2014), “About AFIA”, available at: <http://www.afia.org/Afia/AboutAFIA.aspx> (Accessed August 4, 2014)
12. The official site of International Feed Industry Federation (2014), “About IFIF”, available at: <http://www.ifif.org/pages/t/Who+is+IFIF> (Accessed August 7, 2014)
13. The official site of Productschap Diervoeder (2014), “Feed evaluation”, available at: <http://www.pdv.nl/english/Voederwaardering> (Accessed August 12, 2014)
14. АПК-Информ: В Украине создана ассоциация производителей комбикормовой продукции [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.apk-inform.com/ru/news.-> 06.08.2014.
15. Нікішина О. В. Структурні деформації відтворювальних процесів на інтегрованому зерновому ринку України /О. В. Нікішина // Перший етап модернізації економіки України: досвід та проблеми / За заг. ред. В. І. Ляшенка; ІЕП НАН України, КПУ. – Запоріжжя: КПУ, 2014. – С. 343-353.

Abstracts

Nikishina O. V.

Strategic directions for sustainable development of Ukrainian market mixed fodder production.

Identified vectors realization of national interests in terms of their economic, social and environmental components for the market mixed fodder products. Substantiated strategic directions for the sustainable development of an integrated fodder market for each sector. Developed complex of regulatory measures, oriented on the effective use of raw, production and export potential market.